

ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ СЕРЕД УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Вінницький державний центр естетичного виховання учнів
професійно-технічних навчальних закладів

Анотація

Розглянуто проблеми булінгу серед учнівської молоді. Проаналізовано етимологія поняття «булінг», підходи науковців у різних сферах до цього терміну. Описано соціальну структуру булінгу. Подано результати опитування учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо їх сприйняття булінгу та участі у ньому.

Ключові слова: булінг, цькування, насилля, агресія, булер, жертва, учнівська молодь, професійна (професійно-технічна) освіта.

Abstract

The problems of bullying among student youth are considered. The etymology of the concept of "bullying", the approaches of scientists in various fields to this term are analyzed. The social structure of bullying is described. The results of a survey of students of vocational (vocational) education institutions regarding their perception of bullying and participation in it are presented.

Keywords: bullying, harassment, violence, aggression, bully, victim, student youth, professional (vocational) education.

Вступ

Складний період євроінтеграційних реформ у нашій державі, суттєві зміни в економічно-соціальної та політичних сферах, низький економічний стан, безробіття, антиморальні течії в суспільстві та Інтернет джерелах та перехід до нових орієнтирів впливає на соціалізацію та здатність адаптуватися у нових реаліях неповнолітніх та молоді. Усе частіше можна почути про прояви агресивності у молоді, що проявляються через булінг. У наукових джерелах проблему булінга у молодіжному середовищі розкривають через психологічний та соціально-педагогічний підходи такі науковці як Т. Алексеєнко, Є. Воронцова, А. Губко, О. Кормило, А. Король, С. Куртова, Е. Кіричевська, Д. Лейн, А. Мірошніченко, Л. Найдьонова, С. Поляруш, К. Плутицька, В. Пономарьов та інші.

Змінами до Закону України «Про освіту» введено таке визначення терміна: «булінг (цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, що полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у т. ч. із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого».

Виклад основного матеріалу

Що ж таке булінг? Що про нього знає молодь? Яка профілактика можлива у випадках булінгу? Для розуміння сутті булінга, розглянемо значення самого визначення.

На початку 70-х років ХХ ст. у Скандинавії, під час вивчення дослідниками насильницької поведінки дітей у шкільному середовищі як явища було сформовано та вперше застосовано термін «булінг».

Термін «булінг» походить від англійського дієслова «to bully». Кембриджський словник англійської мови дає таке значення дієслова «to bully» – ображати або залякувати когось, хто є меншим або менш впливовим ніж ви, досить часто примушування такої особи до небажаних дій [1]. Булінг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) у світовій практиці визначається як прояв дискримінації дитини, що виражається у фізичних і психічних формах насильства [2].

Соціолог І. Кон розглядав булінг як залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі [3].

Автор Інтернет-ресурсу BullyOnLine (www.bullyonline.org) Т. Фалд вважає булінгом регулярну негативну поведінку одного працівника щодо іншого або до цілої групи його колег, що включає різні прискіпування через дрібниці, часто зовсім необґрунтовані, негативну оцінку роботи або відмову від будь-якої оцінки, прагнення ізолювати працівника або групи працівників від інших, розпускання брудних чуток і пліток [4].

Форми прояву булінгу досить різноманітні: фізична (завдання ударів, штовхання, пошкодження або крадіжка власності), словесна (обзивання, глузування або висловлювання, якими ображається стать, раса або сексуальна орієнтація), соціальна (виключення інших із групи чи розповсюдження пліток або чуток), письмова форма (написання записок або знаків, що є болючими чи образливими), електронна або кібербулінг (розповсюдження чуток та образливих коментарів з використанням електронної пошти, мобільних телефонів, сайтів соціальних мереж) [5].

Соціальна структура булінгу, як правило, має три елементи, а саме: переслідувач (булі), жертва та спостерігач. У сучасній науці існує декілька підходів до вивчення булінгу. Одні дослідники зосереджують увагу на пошуку й визначенні особистісних рис, характерних для особи булі та його жертви. Інші намагаються розглядати булінг як соціально-психологічний феномен [6].

Причинами та ініціаторами булінгу є його носії (булери), котрі намагаються реалізувати привабливі для них основні життєві стратегії, відображенням яких є моделі поведінки, в яких виявляються такі намагання: бути у центрі уваги; створити в групі бажане про себе враження (сильного, владного, доброго, компетентного і т. п.); завоювати авторитет і бути лідером у навчальній групі; почуватися «ляльководом»; позбутися конкурентів чи невгодних; самоутверджуватися й отримувати життєві блага за рахунок інших; бути наближеним до авторитету та стати улюбленцем [7].

Незважаючи на те, що явище булінгу відоме досить давно, однак, теоретичне його осмислення розпочав норвезький психолог Д. Ольвеус. Він визначив такі типові риси учнів, схильних ставати булі: вони відчувають сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі, вони імпульсивні й легко шаленіють; вони часто зухвалі та агресивні в ставленні до дорослих (передусім батьків і вчителів); вони не виявляють співчуття до своїх жертв; якщо це хлопчики, вони зазвичай фізично сильніші за інших. Типові жертви булінгу також мають свої риси: вони полохливі, вразливі, замкнуті й сором'язливі; вони часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні й мають низьку самооцінку; вони схильні до депресії й частіше за своїх ровесників думають про самогубство з дорослими, ніж з однолітками; якщо це хлопчики, вони можуть бути фізично слабкішими за своїх ровесників. Ці риси є водночас і причиною, і наслідком булінгу. У той самий час, на думку окремих дослідників, відтворити типовий портрет агресора та жертви неможливо. У навчальному закладі в булінгу найчастіше бере участь ціла група учнів. Якщо лідер групи – булі (булер), то інші наслідують його поведінку і беруть участь у цькуванні однокласників. Це дає групі внутрішній імпульс, з одного боку, створює ефект причетності, згуртування. Інший результат спільного цькування – послаблення почуття відповідальності за свої дії. «Там був не тільки я», – кажуть, щоб виправдати себе і дорослі, і діти. Коли усвідомлення особистісної відповідальності слабшає, гальмують і стримуючі механізми.

Також науковець окреслив три важливих компоненти булінгу:

- 1) булінг – це агресивна поведінка, яка охоплює небажані та негативні дії;
- 2) булінг охоплює певні зразки поведінки, які мають властивість повторюватись (патери);
- 3) булінг характеризується нерівністю сили чи влади [8].

Програма «Профілактики та подолання булінгу» подає описання його загальних рис, незважаючи на різноманітність форм булінгу:

- упередженість і агресивність дій, спрямованих проти жертви;
- дисбаланс статусів кривдника і жертви, який може проявлятися у різному соціальному становищі, фізичних, фізіологічних, фінансових можливостях, культурній, релігійній або расовій належності;
- розуміння ймовірності повторення таких ситуацій;
- гостра емоційна реакція жертви на прояви булінгу.

Для розуміння проблеми булінгу серед учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, нами було проведено анкетування, яке містило ряд питань, що розкривали розуміння проблеми учнівською молоддю. У анкетуванні прийняли участь 98 респондентів. Опитування дало

нам такі результати на питання; «Ви знаєте, що таке булінг» 91% респондентів дали ствердну відповідь; «Чи стикалися ви з ситуаціями знущання одних людей над іншими» - «так» - 73%, «ні» - 27%, в той же час на наступне запитання, про форми булінга, з якими стикалася молода людина отримали відповідь, де найбільший відсоток була відповідь респондентів, що стикалися з приниженням – 43%, образи (вербальна агресія) – 31%, фізичне насильство – 29%, зйомка знущання на телефон – 7%. Цікавим є те, що із кібербулінгом не стикалися взагалі, хоча є вірогідність, що учні не зовсім розуміють поняття кібербулінгу та його прояви.

Важливим запитанням у дослідженні слугували наступні відповіді: «Чи були ви самі учасником цькування, знущання?» - негативну відповідь дали 57% респондентів; учасниками булінгу, як спостерігачі виявилось – 28%; у ролі жертви виступало – 14%; ініціаторами цькування, тобто агресорами було 1% (що також є доволі високим відсотком).

Висновки.

Отже, проблема булінгу та загроза його поширення існує і потребує заходів запобігання та профілактики. Особливу увагу у профілактиці цієї проблеми потрібно приділяти у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, де навчаються учні, які є неповнолітніми та знаходяться у фазі перехідного віку, в період якого загострюється емоційний стан, іноді відбувається не дійсне уцінення життєвих ситуацій. Проблема булінгу та його прояви серед молоді є хворобою сьогодення, яку для того щобвилікувати, потрібно зрозуміти та прикладати зусиль для її запобігання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Meaning of "bully" in the English Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english> (дата звернення 12.01.2020).
2. Куртова С. Булінг у школі // Освіта.UA : сайт. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/ (дата звернення: 23.10.2017)
3. Кон И. Что такое буллинг и как с ним бороться? URL: <http://www.sexology.narod.ru/info178.html>.
4. Фалд Т. Буллинг. Офисные хулиганы. URL: <http://psyfactor.org/lib/bulling.htm>
5. Поляруш С. І. Поняття та проблема правового захисту від шкільного булінгу // Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Суми, 20–21 трав. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Суми, 2017. С. 211–213., с. 211
6. Губко А. А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 46–50.
7. Алексеенко Т. Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості. *Шлях освіти*. 2012. № 2. С. 12–16.
8. Olweus D. Bullying at school: what we know what we can do URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pits.10114/abstract> (дата звернення 09.11.2019)

Лішчун Олена Дмитрівна, методист вищої категорії, Вінницький державний центр естетичного виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів, м. Вінниця

Lishchun Olena Dmytrivna, Methodist of the Highest Category, Vinnytsia State Center of Aesthetic Education of Vocational School Students, Vinnytsia